DEBBÛSÎ (Kâdı Abdullah bin Ömer el-Buhârî)

Hanefî mezhebi, fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Zeyd olup ismi Abdullah bin Ömer bin Îsâ ed-Debbûsî'dir. Buhârâ'nın meşhûr yedi kadısından biridir. Hılâfiyat ilminin (mukayeseli hukukun) kurucusudur. 430 (m. 1039) yılında vefât etti.

Debbûsî, dört mezhebin fıkhını Ebû Ca'fer bin Abdullah'dan tahsil etmiştir. Mâverâünnehr'in en meşhûr fıkıh âlimlerinden olan Debbûsî, Buhârâ ve Semerkand'da büyük zâtlarla birçok ilmî müzâkerelerde bulunmuştur. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Debbûsî hazretlerinin yazdığı eserler, İslâm hukukçularına rehber olmuştur. Yazmış olduğu eserlerden ba'zıları şunlardır: 1) Kitâb-ül-esrâr fil-usûl vel-fürû': Fıkıh kitabıdır, özellikle İmâm-ı Şafiî'nin görüşlerini ve delîllerini de zikr eden bu eserin asıl konusu Hanefî fıkhı olmasına rağmen, mukayeseli hukuka önem verilmiştir. El yazması olan bu eser, Süleymâniye Kütüphânesi Murâd Molla-750 ve Selîmağa-279 kısımlarında mevcûttur. 2) Kitâbü takvîm-il-edille fî usûl-il-fıkh: Usûl-i fıkh ilmine dâir bir eserdir. Âtıf Efendi Kütüphânesi, 660/1 ve Süleymâniye Kütüphânesi Lâleli kısmında 690 numarada kayıtlı el yazmaları mevcûttur. 3) El-Emel-ül-aksâ: Tasavvufa dâir bir eserdir. El yazması Süleymâniye Kütüphânesi'nin Lâleli kısmında 1337 numarada ve Şehid Ahmed kısmında 1459/2 numarada ve Atıf Efendi Kütüphânesi 1384 numarada kayıtlıdır. 4) Te'âs-ün-nazar: Mukayeseli hukuk alanında yazılmış ilk eserdir. Debbûsî bu eserinde bir mes'eleyi ele alarak ona dâir birçok fıkıh âlimlerinin görüşlerini belirtir. Yetmişbeş kadar ana kaide açıklanmaktadır.

Debbûsî, Te'sîs-ün-nazar kitabında: Ba'zı fıkhî mes'eleler hakkında mukayeseli olarak yaptığı açıklamalarda diyor ki: İmâm-ı a'zama göre, "Kıble cihetini araştırdıktan ve namaz kıldıktan sonra, kıbleye karşı namaz kılmadığını öğrense, namazı sahîhdir. Namazını iade etmez. İmâm-ı Şafiî'ye göre ise, caiz değildir. Namazını iade eder."

İmâm-ı a'zama göre: "Yemîn keffâreti olarak, on gün devamla, günde iki defa bir fakirin karnını doyurmak veya fitre miktarı parayı vermekle yemîn keffâreti yerine getirilir."

İmâmı a'zama göre: "Gusül abdesti alırken ağza su vermek (mazmaza) ve burna su vermek (istinşak) guslün farzlarındandır. İmâm-ı Şafiî'ye göre ise; mazmaza ve istinşak guslün farzlarından değildir. İkisi de sünnettir."

Kâdı el-İmâm ez-Zâhid Ebû Zeyd Abdullah bin Ömer bin Îsâ ed-Debbûsî hazretlerinin, Kitâb-ül-emed-ül-aksâ adlı eserinin, nefs ile cihad bölümünden seçmeler:

> Kitâbü Hikem-ül-asl-il-halk bölümü: Herşeyi yoktan yaratan, zıt şeyleri; kayıtsız, şartsız bir araya getiren ve birbirine zıt olan şeyleri yaratılışa asıl kılan Allahü teâlâya hamd olsun. O, dilediğini yapar. Meâlen "O, yaptığından sorulmaz" (Enbiyâ-23). Fakat kullar yaptıklarından mes'ûldür. Hürmetine âlemleri yarattığı ve Âdemoğlu arasından seçtiği Peygamberi Muhammed aleyhisselâma da salâtü selâm olsun.

Allahü teâlâ, insanı, dört zıt şeyden yarattı. Bu dört şey; sıcak, soğuk, yaş ve kurudur. Bunları; su, toprak, rüzgâr ve ateş ile alâkalı kıldı. Bunlar, birbirinin zıddıdır. Dünyâyı âhıret için bir imtihan yeri olarak yarattı.

Ubûdiyyet bahsi: Her kulun Rabbine hamd etmesi lâzımdır. Çünkü onu yaratıp, yaşatan ve rızık veren Allahü teâlâdır. O'nun Resûlüne de salât okuması lâzımdır. Allahü teâlâya hamd olsun. O'nun Resûlüne selâm olsun. Ey hidâyet nûrunu kazanmış ve kurtuluşa kavuşan kardeşim! İyi bilki, şüphesiz Allahü teâlâ seni kul olarak yarattı. Kendisini tanıman, O'na boyun eğmen ve itaat etmen husûsunda seni imtihan ediyor. Tâbi tutulduğun imtihanın dört yönü vardır. İki tanesi ubûdiyyet ve ibadettir. Kulluk, senin nefsinin sıfatı, ibâdet ise işinin sıfatıdır. O halde her akıl sahibinin, kendisini yaratan ve ni'metler ihsân eden Rabbini tanıması, O'nun taksimine ve verdiğine râzı olması, kaderine rızâ göstermesi lâzımdır. Râzı olmanın en aşağı derecesi, Rabbinin ni'metlerine, ihsânlarına ve iyiliklerine şükretmekten âciz olduğunu bilmesidir. Bu acizliğini anladıktan sonra da, Rabbinin azameti, yüceliği karşısında boyun eğmelidir.

"Hayat bu hayattır. Bu dünyâdan başka bir dünyâ yoktur" sözü îmân etmiyenlerin sözüdür. Onlar, dünyâyı yeme-içme, bir oyun ve eğlence yeri, hakikî vatan ve ikâmetgâh olarak sandılar. Bu yüzden çocukluk zamanlarını zevkli sefâ ile, gençliklerini oyun ve eğlence ile geçirirler. Bülûğ çağlarına erişince, dünyâyı kendilerine mülk edinirler. Bundan sonra yaptıkları işlerle övünürler. Halbuki dünyâ bu değildir. Bilakis dünyâ; işleriyle, yaldızlariyle insanları cezbedip, peşinde koşturan bir yorgunluk yeri ve içerisinde yaşı yanların menfaatleri için birbiriyle boğuştukları bir savaş meydanıdır. Aslında, dünyâ bir helak yeridir. Kendilerini akıllı sanan ba'zı kimseler, dünyâ için olanca gücü ile Çalışıp, ihlâslı olmağa uğraşır. Fakirliğe ve insanlardan uzak kalmağa sabrederler. Fakat nefsi ona musallat olup, ibâdetlerde yüksek derecelere kavuştuğunu fısıldar. Kendisini Allahü teâlânın yakın-kullarından görüp, ucub hastalığına yakalanır, kendini beğenir. Bu yüzden ibâdetleri, odunun ateşte yandığı gibi yanar. Amelleri meyvelerin dallardan düşmesi gibi düşer. Ucub, riyadan daha kötüdür. Ucub, dünyâ ve âhıret bozukluğuna şâmildir. Ucubdan kurtulmak pek kıymetlidir. Nefs, kendisi için pek yüksek ve üstün hâllerin sahibi olduğunu iddia eder. Onun ne kadar âciz olduğunu ve bütün ni'metlerin Allahü teâlâdan geldiğini bilmekle bu hâlden kurtulmak mümkündür.

> Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen "Ey imân edenler! Sadakalarınızı, insanlara gösteriş için malını harcayan; Allaha,âhıret gününe inanmayan kimse gibi, başa kakmak ve eziyet sûretiyle boşa çıkarmayın. Çünkü onun bu gösterişinin hâli, üzerinde az bir toprak bulunan bir kayanın haline benzer ki, ona şiddetli bir yağmur isâbet edince, üzerindeki toprağı temizleyip, kendisini katı bir taş hâlinde bırakır. Onlar (gösteriş için amel edenler) yaptıkları şeyden hiçbir sevâb kazanamazlar. Allahü teâlâ kâfirler topluluğuna hidâyet etmez." buyurmaktadır. (Bekâra-264).

Ucub sahibi kimsenin, insanlar arasında kıymeti pek düşüktür. Nefsinin yaldızlı vesveselerinin esîri olarak görülür.

Böyle bir kimsenin Rabbi ile durumu nasıl olur?

Şeytan, ateşten olduğunu söyliyerek kendisini büyük gördü. Adem'e (aleyhisselâm) secde etmekten imtina etti. Mel'ûnlardan oldu. Fir'avn da, mülkünde kendisini büyük

gördü. Ulûhiyyet iddiasına kalktı. Bütün ailesi ile boğuldu. Karun, ilmi sebebiyle kendisini büyük ve kudretli gördü. Allahü teâlâ, onu ve evini yere batırdı.

Namaz dinin direğidir. Ezan müslümanların şiârını bildirmektedir. Namaz Allahü teâlâya büyük bir yaklaşma vesilesidir. Namazın çok çeşitli yönleri vardır. Namaz ile dünyâdan yüz çevirilir. Çünkü namaz kılan kimse, namaza başladığı zaman, insanlarla ve dünyâ ile alâkasını keser, Allahü teâlâya yönelir. Namaz kılan bir kimse, gerek diliyle ve gerekse a'zâlarıyla, günah olan şeylerden sakınma halindedir. Böyle bir durumda olan kimsenin duâsı makbûldür. Onun kalbi tertemizdir. Bu mertebede olan kimsenin bedeni dünyâda olduğu halde, rûhu âhırete uçar Allahü teâlâ ile beraber olur. Ni'metleri' Cenneti ve Allahü teâlâdan başka herşeyi unutur.

Namazlar, iki namaz saatleri arasında işlenen küçük günahlara keffârettir. Namazın, Allahü teâlâ katında husûsi bir kıymeti vardır. Ayrıca, her ibâdetin Allahü teâlâ katında bir husûsiyeti vardır. Bu husûsiyete bir başkasıyla ulaşılamaz. Onların sevâblarının ne kadar olduğunu Allahü teâlâ bilir. Kul, Allahü teâlâya tâatta bulununca sevâb kazanır. Bu, Allahü teâlânın ihsânıdır. Bütün bunları zikretmemiz, ibâdet husûsunda tenbel ve gevşek olanları teşvik, gaflet içerisinde olanları ikaz, şaşkın durumda olanlara yol göstermek, hattâ Allahü teâlânın ihsânını belirtmek, göstermek içindir.

> Oruç tutan kimse, tabiatında bulunan arzu ve isteklerden uzaklaşır. Zekât veren, mal sevgisi ve arzusundan korunur. Hac eden, nefsinin şehvetinden uzaklaşmış olur. Namaz, dünyâ sevgisinden sıyrılmayı temin eder. Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdular. "Kulnamaza yöneldiği zaman, Allahü teâlâ da ona yönelir. Oruç tutarsa, Allahü teâlânın emirlerine karşı gelmekten korunur. Sadaka veren, taşkınlıktan uzak kalır."

Debbûsî, Mültekıt adlı eserinde, "Vasî bulunduğu yetime, zekât olarak giyecek ve yiyecek vermek caizdir. Çünkü yetim, onun ıyâli, evlâdı gibidir" demektedir.

Debbûsî (radıyallahü anh), insanların ebedî saadete kavuşmaları için çok çalışmış, hayatını bunun için vakfetmiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Fevâid-ül-behiyye sh. 109

2) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 184-543

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 48

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, 96

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 46

6) Tabakât-ül-fukahâ sh. 71